

Redactionele kanttekeningen

Strafrecht en democratie

T. Koopmans, 'Strafrecht en democratie', *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 1977, pp. 319-321. [Juridisch Stippelwerk]

De buitenlandse pers is vaak scheutiger dan de onze in het openbaar maken van de identiteit van verdachten. Zo kunnen wij nu allemaal weten dat Patrick Henry uit Troyes terecht heeft gestaan wegens het doden van een achtjarig jongetje, dat het ongeluk had een rijke vader te hebben. Het was volgens persberichten een nogal dom verhaal: toen de vader over het losgeld werd opgebeld wist hij Henry zo lang aan de praat te houden dat zijn vrouw de politie kon waarschuwen, maar die beging de onhandigheid met luid sirenegeloei naar de telefooncel uit te rukken, zodat Henry ontsnappen kon en, terug op zijn hotelkamer, niets beters wist te doen dan zijn kleine gedetineerde van kant te maken. *Fait divers*: zo gaat het soms in de wereld. Er was wel iets aan voorafgegaan: de moeder van het slachtoffer was voor de televisie verschenen om in dramatische termen de kidnapper te bewegen haar kind los te laten. Frankrijk leefde mee. En misschien had dat iets te maken met het vervolg van het verhaal: de minister van Justitie vond het op zijn weg liggen te verklaren dat, hoe men verder ook over de doodstraf mocht denken, in een afschuwelijk geval als dit alleen maar plaats kon zijn voor de strengste straf (de jury bleek er later trouwens anders over te denken). In een ongeveer te zelfder tijd gehouden opiniepeiling sprak 72% van een representatief 'sample' Fransen zich uit voor handhaving van de doodstraf voor moord of doodslag begaan jegens kinderen of in verband met het verkrijgen van een losgeld. De publiciteit rondom de zaak-Henry kan aan dat resultaat het hare hebben bijgedragen: er gebeuren wel meer afschuwelijke dingen, maar wat de media zal bereiken is vaak moeilijk te voorspellen.

Het is twijfelachtig of verlichte opvattingen over bestraffing van misdadigers op een grote mate van populariteit kunnen bogen. Wraakachtige gevoelens laaien soms hoog op wanneer strafbare feiten de publieke verbeelding treffen. Hughes, de ontsnapte gevangene die begin 1977 in de Engelse Midlands op zijn vlucht door de politie werd neergeschoten nadat hij eerst vier personen uit een door hem gegijzeld gezin had vermoord, kon niet in de streek worden begraven omdat de plaatselijke bevolking dat wist te verhinderen (hij is gecremeerd). Of de flegmatisch geachte Britten in een opiniepeiling over bestraffing van dit soort 'killers' anders zouden oordelen dan de Fransen, staat te bezien: uit de ingezonden-brieven-rubrieken in de Britse pers krijgt men niet die indruk. Dichter bij huis herinneren wij ons een minister van Justitie die meende dat geen enkele aanvaarde strafrechttheorie de verdere gevangenhouding van de 'drie van Breda' kon rechtvaardigen; maar toen hij zijn plan om gratie voor te stellen in de Kamer bracht (een staatsrechtelijk ketterij, overigens), ontstond er zoveel heisa dat

hij de aftocht moest blazen. Het ging heel even op een soort volksgericht lijken; de stem van de tribune van de Tweede Kamer scheen haast evenveel gewicht in de schaal te leggen als de verklaringen van de parlementariërs zelf.

Ik rakel dit allemaal niet op om een aanval te doen op stromingen die tot een rationeler en humaner strafrecht willen komen; integendeel. Evenwel, de discrepantie tussen de populariteit van deze stromingen binnen de spraakmakende gemeente, en de gevoelens die in dat opzicht bij een groot deel van de bevolking leven, is voldoende duidelijk waarneembaar om uit democratisch oogpunt een probleem te vormen.

Het klassieke antwoord op dat probleem was eenvoudig: wij leven in een representatieve democratie, en de volksvertegenwoordigers zijn er niet om de gevoelens van hun kiezers in ruwe vorm op tafel te leggen, maar om deze door de zeef te laten gaan van het eigen, en beter, inzicht in wat het algemeen belang meebrengt; zij stemmen tenslotte 'zonder last of ruggespraak', naar eigen eer en geweten. Het is niet duidelijk of die leer thans nog wel de orthodoxe is. Moderne vormen van kritiek erop kan men zich gemakkelijk voorstellen: hij gaat uit van een elitistisch standpunt, houdt geen rekening met wat er aan de basis leeft, ziet af van inspraak van de betrokkenen, beschouwt de democratie als een soort speeltuin voor een kleine regentenkaste etc. En bepaalde ontwikkelingen in ons land schijnen inderdaad te wijzen in de richting van directere vormen van democratie en van meer participatie van de burgerij in de besluitvorming: de inspraak in de ruimtelijke ordening, spreekrecht voor de tribune in sommige gemeenteraden, de universitaire bestuurshervorming, bepaalde typen hoorprocedures, het weer ter discussie stellen van tussentijdse terugroeping van volksvertegenwoordigers, en er zal nog wel meer te noemen zijn.

Men behoeft niet negatief tegen al deze vernieuwingen te staan om toch te menen dat er problemen zijn die zich niet voor enigerlei vorm van directe democratie lenen doch die via het representatieve stelsel moeten worden opgelost. Zoals men in Zwitserland en Denemarken de belastingwetten buiten het referendum houdt, zo zal men ook met het strafstelsel voorzichtig moeten omspringen. De emotionele lading ervan is onder omstandigheden gewoon te groot – en die omstandigheden kunnen worden gecreëerd, bijv. door pers of televisie met de selectie en presentatie van nieuws-items. Het strafstelsel is een van die gebieden waar wij van onze politici en van onze deskundigen mogen verwachten dat zij eventueel leiding geven aan een onwillige of onverschillige publieke opinie. Dat gevangenen meer dan tot nu toe iets te zeggen krijgen over het gevangenisregime is daarmee niet in strijd; maar de vraag of wij bijv. de levenslange gevangenisstraf moeten laten voortbestaan behoort niet te worden uitgemaakt door de gevangenen, het gevangenispersoneel, de rechterlijke macht of een opiniepeiling, maar door regering en volksvertegenwoordiging na deskundige voorlichting en een rustige – en als het moet langdurige – publieke discussie.

De kloof met de publieke opinie wordt daardoor niet automatisch overbrugd. Vroeger hadden wij daar nog een middel voor: volksopvoeding. Dat is min of meer een vies woord geworden, en het riekt ook enigszins naar een tweedeling van de maatschappij in arme onwetende stakkers enerzijds, het denkende deel der natie anderzijds; dat de werkelijkheid anders is, is tot de meesten van ons intussen wel doorgedrongen. De vraag is wel wat wij voor volksopvoeding in de plaats stellen. Bewustwordingsproces-

sen? Maar zouden die in feite wel op erg afwijkende premissen berusten?

Misschien moet men soms maar de moed hebben om elitair te zijn, door weinig populaire opvattingen te blijven verdedigen, en zelfs door op ouderwetse manier te proberen het grote publiek te beleren, door de boer op te gaan. Zolang de voetbalstadions niet worden gebruikt om radicalen in op te sluiten, zoals in Chili na Pinochet's coup, of om volksrechtspraak in te organiseren, zoals in de eerste jaren van rood China, kunnen zij beter de plaats blijven voor behendig voetbalspel op het veld, en voor het afreageren van een week lang opgekropte gevoelens van miezerigheid op de tribune. Als wij willen trachten het strafrecht zonder getrap of geroep onderhanden te nemen, zijn de vanouds vertrouwde kanalen waarschijnlijk nog niet zo kwaad.

T.K.